

PRVA SVETOVNA VOJNA

1. EVROPA IN SVET PRED PRVO SVETOVNO VOJNO

1) Začetek 20. stoletja zaznamuje nekaj sprememb:

- o Velika nasprotja med bogatimi in revnimi,
- o razmah industrije,
- o boj za kolonije,
- o uveljavljanje parlamentarne demokracije,
- o naraščanje števila prebivalstva,
- o povezovanje držav v tabore: **ANTANTA** (Francija, Velika Britanija, Srbija, Rusija); **TROZVEZA** ali **CENTRALNE SILE** (Nemčija, Avstro-Ogrska, Italija) Italija se je kasneje priključila antantnimi silami.

2) Največ kolonij v začetku 20. stoletja so imele naslednje države:

- o Velika Britanija
- o Francija
- o Rusija
- o Nemčija

2. POVOD ZA PRVO SVETOVNO VOJNO IN ZAČETEK VOJNE

- 28. junij 1914 sta avstrijski prestolonaslednik **Franc Ferdinand** in njegova žena obiskovala bosansko glavno mesto **Sarajevo**.
- Franc Ferdinand je v Sarajevu prišel z namenom, da si ogleda (orožne) vojaške vaje.
- Na sarajevskih ulicah se je zbralo precej ljudi, da pozdravijo visoka gosta. Vendar vsi niso bili navdušeni nad njima. Pripadniki **skrivne organizacije**, ki se je imenovala **Mlada Bosna so pripravili atentat. Prvi napad ni bil uspešen.**
- **Drugi** napad je izvedel **Gavrilo Princip in ustrelil kraljevski par.**
- **Črna roka** je bila **organizacija**, ki so jo ustanovili v **Srbiji**. Njen glavni namen je bil **prevladovati nad Avstro-Ogrsko na Balkanu.**
- Na Balkanu so bile države že stoletja v **različnih sporih**, navečkrat zaradi **ozemlja**, ki so ga želele imeti. Tako sta tudi v letu 1912 potekali **prva in druga balkanska vojna.**
- Po atentatu na prestolonaslednika, so **Avstrijci napovedala vojno Srbiji.**
- V naslednjih dneh so se tudi **ostale** evropske države, kot so: Nemčija, Francija, Velika Britanija in druge, **vključile v vojno.**
- Fronte:
  - ZAHODNA FRONTA:**Nemčija proti Franciji na **reki Marni.**
  - VZHODNA FRONTA:** Nemčija in Avstro-Ogrska proti Rusiji, Nemci in Turki zasedejo še Romunijo.
  - BALKANSKA FRONTA:** Avstro-Ogrska napadla Srbijo; s pomočjo Bolgarije **zmagajo(Srbi).**

3. VOJSKOVANJE V PRVI SVETOVNI VOJNI

V prvi svetovni vojni so začeli uporabljati **orožje**, ki se do tedaj **še nikoli ni** uporabilo. Med to orožje sodijo:

- tank,
- bojni plini,
- letala,
- podmornice,
- strojnice.

Nemci so leta **1915** začeli s podmorniško blokado Velike Britanije. Vse pogosteje pa so napadli tudi trgovsko in potniško ladjevje. Eden od teh napadov je bila potopitev ameriške ladje LUISITANIA, leta 1915. **Po stopnjevanju napadov na ameriško ladjevje, so se ZDA leta 1917 odločile, da vstopijo v vojno na strani antant.**

Leta **1917** se med ljudmi in vojaki pojavi **naveličanost in izčrpanost** od vojne. Mobilizacija je zajemala vedno širši krog ljudi. Zmanjša se **pridelek hrane, v mestih se že pojavlja lakota, upirajo se vojaki na frontah.**

Na vzhodni fronti se zgodi **eden ključnih dogodkov** prve svetovne vojne, ko mora **RUSIJA zaradi revolucije izstopiti iz vojne. Prisiljena je podpisati SEPARATIVNI MIR Brest-Litovsku, marca 1918.**

4. REVOLUCIJA V RUSIJI

Rusija je bila na začetku prve svetovne vojne ena najbolj **zaostalih** držav Evrope. V začetku 1917 so se razmere v državi tako poslabšale, da so se delavci odločili za upor. **Uporniki so bili uspešnejši, vendar zahteve, ki so jih postavili niso bile uresničene.**

Spomladi 1917 se je iz Švice vrnil **Lenin**, ki je postal **idejni vodja** revolucije. Delavce in kmete je **spodbujal**, naj sami **prevzamejo oblast.**

Po krajšem zatišju se je **6. novembra 1916** začela **oktobrska revolucija. Boljševiki** so začeli na silo prevzemati oblast. Najprej so zasedli Petrovgrad, kasneje še Moskvo. Sprejeli so dva sklepa:

- **Rusija mora takoj izstopiti iz vojne.**
- **Zemlja je potrebno enakovredno razdeliti med kmete.**

5. SOŠKA FRONTA

Leta **1915** je Italija začela pogajanja z antantnimi silami. Za pristop k antanti je zahtevala naslednja ozemlja:

- **Južno Tirolsko,**
- **Trst,**
- **Istro,**
- **del Dalmacije,**
- **delež Nemških kolonij.**

Antanta je na njene pogoje pristala in aprila 1915 je bil sklenjen **Londonski sporazum. Italija je napovedala vojno Avstro-Ogrsko** – odprla se je **nova fronta**, del katere je bila Soška fronta. Soška fronta je potekala v **zahodnem slovenskem visokogorju**, v dolini reke **Soče** in **na Kraških enotah**. Zaradi neugodnega terena je bila **ena najtežjih bitk** 1. svetovne vojne. Najbolj znana je **12. soška bitka**, ki jo imenujemo **Čudež pri Kobaridu**. Takrat je AO dokončno premagala Italijo.

6. SLOVENCIMED PRVO SVETOVNO VOJNO.

1. Kako je po atentatu v Sarajevu Avstro-Ogrska izvajala pritisk na Slovence?

Avstrijske oblasti so poostriale nadzor in nemški pritisk na slovenske organizacije. Prepovedale izhajanje časopisa, društev.

2. Kaj se skriva pod pojmom »zeleni kader«?

Zeleni kader so dobili ime tisti vojaki, ki so **dezertirali** in se **skrivali po domačih gozdovih**.

3. Jugoslovansko usmerjeni politiki v državi med vojno niso bili zaželeni. Kaj se je zgodilo z njimi.

Zbežali so v Švico, Italijo in države antante.

4. Kdo je sestavljal Jugoslovanski odbor? Kakšna je bila njegova naloga?

Jugoslovanski odbor so sestavljali **Hrvati, Srbi in Slovenci**. Seznanjal je politike in javnost zavezniških držav z njihovo težnjo, da bi se Srbija in Črna gora združili v enotno državo.

5. Kako je potekalo politično življenje med vojno?

Omejena je bila osebna svoboda, svoboda združevanja in zborovanja, tiska ter parlament ni deloval.

6. Leta 1917 je v državi ponovno začel delovati parlament. Slovenski, hrvaški in srbski poslanci so se povezovali. Kako se je imenovala za »zveza«? Kdo je bil predsednik?

Zveza se je imenovala **Jugoslovanski poslanski klub**. Predsednik je **bil Anton Korošec**.

7. Kdo, kdaj in kje je prebral majniško deklaracijo? Kaj je deklaracija zahtevala?

Anton Korošec je 30. maja 1917 prebral majniško deklaracijo **na Dunaju**. Zahteval je, da se v okviru habsburške monarhije in pod njenim žezlom združijo vse dežele, kjer so prebivali **Slovenci, Hrvati in Srbi v posebno državno enoto**.

8. V čem je bil pomen deklaracijskega gibanja?

Slovenci se so prvi odločili za zbiranje podpisov.

9. Kakšne so bile naloge Narodnega sveta?

Narodni svet je odločal o nadaljnjih političnih **korakih Slovencev**.

10. Kdaj in kje je bila razglašena Država Slovencev, Hrvatov in Srbov?

Država SHS je bila ustanovljena **29. oktobra 1918 na Kongresnem trgu v Ljubljani**.

7. PARIŠKA MIROVNA KOFERENCA

Januarja 1919 se je v **Parizu** začela mirovna konferenca. Na konferenci so sodelovale države, ki so se **udeležile prve svetovne vojne**. Med sodelujočimi državami **ni bilo Sovjetske zveze in držav, ki so bile v vojni poražene (Nemčija, Avstrija, Madžarska, Bolgarija in Turčija)**. **O po vojni ureditvi sveta so odločile štiri države (Veliki štirje) – ZDA, Velika Britanija, Francija in Italija.**

Glavna osebnost konference je bil predsednik **ZDA Wilson**. **Države poraženke so morale podpisati mirovne pogodbe**. Najprej jo je v dvorcu **Versaillesu** podpisala **Nemčija**:

- Razglašena je bila za glavnega krivca vojne,
- izgubila je kolonije in del svojega ozemlja,
- plačevati je morala vojno odškodnino,
- omejili so število vojakov v Nemški vojski.

Aprila 1919 je nastala mednarodna organizacija imenovana **Društvo narodov**. Njegova glavna naloga je bila **varovanje svetovnega miru**.

(((((AO je podpisala kapitulacijo 3. novembra, Nemčija pa 11. novembra 1918.))))))

8. VELIKA GOSPODARSKA KRIZA

V začetku 20. let se je državam po Evropi pojavila **inflacija**, kar pomeni, da **je denar izgubljal vrednost**. **Največjo inflacijo je dosegla Nemčija.**

Sredi 20. let se je začel **vzpon svetovne industrije in trgovine**. Industrijska proizvodnja je naraščala, **mednarodna trgovina je bila vedno bolj intenzivna**. Očitno je postajala neenakomerna go gospodarska razvitost med posameznimi državami.

Večina držav je višek gospodarskega razvoja dosegla leta 1929. Gospodarska **najmočnejša** država je bila **ZDA**.

Oktobra 1929 (**črni petek**) je prišlo do **zloma borze v New Yorku**. Kriza se je od tam **razširila na ves svet**. Prvi uspehi pri reševanju velike gospodarske krize so se pojavili, ko je **ameriški predsednik Roosevelt vpeljal novo gospodarsko krizo imenovano New Deal**. Uvedli so javna dela, predpisali cene kmetijskim pridelkom, ustanavljali so državne banke.

9. POJMI

POZICIJSKA VOJNA- ko so hitri prodori zaustavljeni in se obe vojski vkopljeta, občasna napredovanja ene ali druge strani po so majhna

FRONTA-prednja, neprekinjena bojna črta, bojišče

BOLJŠEVIKI-stranka v Rusiji, ki je zagovarjala delavce in kmete

DRŽAVLJANSKA VOJNA-vojna sovražnih državljanov znotraj lastne države

KAVERNA-izkopana skalna votlina kot zaklonišče

OFENZIVA-napad(anje)

KAPITULACIJA- sporazum, pogodba o vdaji

DEZERTER – vojak, ki zbeži iz vojske.

DEKLARACIJA – izjava o političnem programu ali sporazumu

REPARACIJA-plačevanje odškodnine za škodo, povzročeno med vojskovanjem

INFLACIJA-razvrednotenje denarja, rast cen

TOTALITARIZEM

10. FAŽIZEM

Italijo je po 1. svetovni vojni prizadela huda gospodarska kriza. Na severu Italije so potekale številne stavke, na jugu pa kmečki upori. V takih razmerah je Benito Mussolini ustanovil Zvezo bojevnikov, ki se je z nasiljem bojevala proti stavkajočim delavcem in komunistom. Leta 1922 je Mussolini izvedel »pohod na Rim«. V Rimu je od kralja izsili mandat za sestavo vlade, svojo oblast je utrdil z nasiljem in umori političnih nasprotnikov. Prepovedal je vse politične stranke. Na področju gospodarstva je izboljšal razmere. Država je nadzirala cene in usmerjala gospodarske naložbe. Takšno gospodarstvo imenujemo načrtno gospodarstvo. Italija je imela tudi ozemeljske teže, še zlasti do Jugoslavije, Albanije, Grčije in držav Severne Afrike.

11. NACIZEM

Tudi Nemčijo je po vojni zajela gospodarska kriza (velika brezposelnost, visoke cene, revščina).v teh razmerah je vedno več ljudi verjelo nacistom, ki jih je vodil Adolf Hitler. Zagovarjal je delavce in kmete, kapitalistom je obljubljal nove gospodarske naložbe.

Leta 1932 je nacistična stranka zmagala na volitvah, dve leti kasneje je Hitler postal še predsednik države. Nacisti so na silo obračunali z nasprotniki ter prepovedali vse politične stranke. Nasprotnike so zapirali v koncentracijska taborišča. Glavni krive za težave v državi so bili Židje. Po kristalni noči so tudi njih zapirali v taborišča.

12 STALINIZEM

Rusija, kjer so oblast prevzeli komunisti, je imela po prvi svetovni vojni številne težave. V državi je potekala državljanska vojna, gospodarske in socialne razmere so bile vedno slabše.

Najprej so uvedli vojni komunizem. S to gospodarsko politiko so poddržavili industrijo, banke, veleposestva in mala podjetja. Podjetja so lahko trgovala samo s posredovanjem države. Ta način gospodarstva razmer ni izboljšala, primanjkovalo je osnovnih dobrin.

Po končani državljanski vojni so uvedli novo ekonomsko politiko ali NEP. Mala podjetja so vrnili lastnikom, dopustili so najemanje zemlje. Država pa je še vedno načrtno usmerjala gospodarski razvoj.

Po Leninovi smrti 1924 je oblast v Sovjetski Zvezi prevzel Stalin. Kmalu je odstranil glavne tekmece in začel z drugačno gospodarsko politiko. Začeli so z elektrifikacijo, industrializacijo in kolektivizacijo kmetijstva. Uvedli so petletke – petletne gospodarske načrte. Sovjetska zveza je v tridesetih letih postala 3. industrijska sila sveta.

V državi so uvedli tudi strog nadzor nad državljani. Stalin je v čistkah odstranil svoje politične in druge nasprotnike (Montirani sodni procesi). Ljudje, ki so se jim zdeli nevarni so jih zapirali v delovna taborišča (gulage) v Sibirijo.